ئەندرێ کۆنت–سپۆنڤیل: جیهانبینی فەیلەسوفێکی بەختەوەری بۆ پەتا بەشی 16 …ئازاد حەمە

“”هەموو گوناهەکان تەقەلان بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییەکان””
سیمۆن ڤێی Simone Weil

ئاماژە: فەلسەفە لە هیچەوە دەستپێناکات، لە جێگایەکەوە دەستپێدەکات کە منداڵدانی پێکدادانەکانی ناو بیرکردنەوەی مرۆڤە. فەلسەفەش کە بەم شێوەیە دەردەکەوێت سرەوت ناناسێت. وەکیتر، فەلسەفە کە ناسرەوێت، دۆشدامانەکانیشی کۆڵەکەی ئەو پانتاییانە پێکدێنن دەبنە مەحەکی دادوەرییەکانمان. سەنگی دادوەرییە فەلسفییەکان بیرکردنەوەکانمان لە لێڵییەوە بەرەو ڕوونی دەبەن و بڕەو بە تێگەیشتنەکانمان دەدەن. وێجا قەڵەمرەویی شیکردنەوەی فەلسفیی دێتەکایەوە و ئەوەش درز دەخاتە ناو بینینی مرۆڤەکانەوە و کێڵگەی تێڕامان بەپیتتردەکات. داخۆ قەتیسکردنی قەڵەمرەویی فەلسەفە نابێتە هۆکاری کپکردنی پرسیارەکانمان کە خودی فەلسەفە بەهۆی ئەوەوە (پرسیارەوە) هەیە؟ بێگومان ه□زاری ف□لسفی بەشێك دەبێت لە لێکەوتەکانی ئەو قەتیسکردنە کە دواتر کۆششەکانمان تاریك دەکەن و ڕووبەری تێگەیشتن بە چەشنێك تەسك و بچووکدەکەنەوە کە خۆشگوزەرانی هزری نەیەتەدی. بەم جۆرە بێت بەسەرهاتی ئەم بەشەمان (بەشی دواتریشمان) هەنگاوانە بەرەو هێنانەگۆی کرۆکی سەیرکردنە فەلسەفییەکانی بیرمەندی فەرەنسی ئەندرێ کۆنت–سپۆنڤیل (André Comte-Sponville) لەبارەی کۆڤید- 19وە.

جیهانبینی فەیلەسوفێکی بەختەوەری، وەك کۆنت–سپۆنڤیل، بۆ پەتا ناونیشانی هەنگاوانەکەمان دەبێت تا بەهۆیەوە لە دوو مەودا دا، لەم بەشە و بەشی دواتر، ئیش لەسەر فەلسەفەی ئەم فەیلەسوفە بکەین. مەودایەك ئەو تێگەیشتنە فەلسەفییانە لە تێکستەکانییەوە دەردێنین کە لە پەیوەندیدان بە واتەگەلێکی وەك: نەخۆشی، تەندروستی و بەختەوەری ….هتد. مەودای دووەم کاردانەوەی تێکستەکانیی□تی لە ساتەوەختی قسەکردنەکانی لەسەر کۆڤید- 19. ڕاستە جیهانبینیی□کانی کۆنت–سپۆنڤیل بۆ ڕاڤەکردنی کۆڤید- 19 جیهانبینیگەلێکی فەلسەفی وروژێنەر و گفتوگۆئامێزن، بەڵام ئاڕاستەی سیاسی، ئابووری و

پزیشکیشیان هەیە. ئەوەش دەڵێین کە بەشێکی زۆر لە جیهانبینییەکانی ئەم بیریارە لە میدیای فەرەنسی لێکدانەوەی هەڵەی بۆکرا وەك: بێباکبوونی ئەم فەیلەسوفە بەرامبەر بە مەرگی بەساڵاچووان، گرنگیدانی بە ئابووری لەبڕی تەندروستی، ئەوەش کە بەختەوەری تەندروستی دروستناکات و کەرەنتین ئازادی کوژە و زۆرێك بەچوونی تریش.
سەرئەنجام لەم بەشە (بەشی دواتریش) جەخت لەوە دەکەین کە لەگەڵ هەڵکشانی نووسین لە میدیاکانا لەسەر کۆڤید- 19 ترسێکی زۆر دروستبوو، سەرەتای ترسەکەش ئەوە بوو، تەندروستی بەهایەکی باڵای بەخۆی گەڕاوەتەوە، ئەوەش ترسێکی دروستکرد کە هەموو شتێك لە پێناوی تەندروستیدایە. بایەخدانیش بە تەندروستی پێگەی پزیشکی بەهێزکرد. لێرەوە پزیشکی کارگێڕیی ژیانمانیکرد و لە کەرەنتینکردنیشمان بڕیاربەدەستبوو. کەرەنتین بووە هۆکاری بێبەریکردنمان لە ئازادی، ئەمەش تووڕەبوونێکی تیا دروستکردین، بابەتێکە دژی کەرەنتینبوون نەبوو بەقەد ئەوەی شێوازەکانی کەرەنتین شایانی خستنەژێرپرسیار بوون. کۆنت-سپۆنڤیل وتەنی، زۆرجار پزیشکەکان کە دێنەسەر شاشەکان باس لە بەردەوامی کەرەنتیندەکەن بەمە ئەمە دووچاری خەمێکی دەکەن، لەکاتێکا ڕێژەی مردووان بە کۆڤید- 19 کەمترە لە مردن بە شێرپەنجە یان بە ئەلزهایمەر. بۆیە لێرەوە دێینە سەر ئەندرێ کۆنت-سپۆنڤیل، سەر جیهانبینی فەلسەفەی فەیلەسوفێك کە کار لەسەر بەختەوەری دەکات بە لێدانی ترس لە پەتای کەرۆنا.

بنەمای تێگەیشتنی فەلسەفیی ئەندرێ کۆنت-سپۆنڤیل

لە دووتوێی ئەم باسە دەرفەت بە گفتوگۆیەکی بەرتەسکی بنەمای تێگەیشتنی فەلسەفیی ئەندرێ کۆنت-سپۆنڤیل دەدۆزینەوە. توێژینەوە فەلسەفییەکانی ئەندرێ کۆنت-سپۆنڤیل لە چوارچێوەی ئەپیکۆر (Epicurus)، سپینوزا (Spinoza) و مۆنتاین (Montaigne) دا دەخولێنەوە. هەریەك لەم فەیلەسوفانە، کە دەنگی فەلسەفیی سەدەی خۆیان بوونە، وایان لە کۆنت-سپۆنڤیل کردوە پردێك لەنێوان فەلسەفە و ژیان دا دروستبکات، خۆشەویستی بە ژیان بکاتە بناغە بۆ فەلسەفەکردن، بوون بە ژیانەوە گرێداتەوە و ئەمەش ببێتە هۆکاری دروستکردنی بەختەوەری. بەختەوەری هەر لەسەر دەستی ئەم هزرڤانە نییە کە گرنگی پێدەدرێت، بگرە دەمێك وەختە فەلسەفە بەخەویدەکات. مەرجە ئەوەش بەهەند وەربگیردرێت کە کاردانەوەی تێگەیشتنی ماتریالیستی ئەپیکۆر و عەقڵگەرایی سپینوزا دەروازەیەکی فەلسەفی جیاوازیان بە ئەم فەیلەسوفە فەرەنسییە دروستکردووە. مۆنتاینیش بە

فەلسەفە هەمانییەکەیەوە دووریەکی تری فەلسەفیی بە تێگەیشتنە فەلسەفییەکانی کۆنت-سپۆنقیل بەخشیوە. ئەو سێ فەیلەسوفە (ئەپیکۆر، سپینوزا، مۆنتاین) بناغەیەکی ئەوتەیان بۆ کۆنت-سپۆنقیل داناوە کە لێهاتوانە هزری خۆی لەناو وتاری فەلسەفەی هاوچەرخی فەرەنسی داڕێژێت و بەچوونە فەلسەفییەکانی لەسەر مرۆڤبوون و ڕۆحانییەکی بێ ئیمانانە(مولحید)، فەلسەفەیەکی ماتریالیستی، پەرەپێبدات. ڕوونتر بڵێین کۆنت-سپۆنقیل نوێنەری بەڕۆحانیکردنی بێئیمانی(spiritualisation of atheism) یە لە فەلسەفەی هاوچەرخی فەرەنسیدا. ئەڵبەتە لە ڕێگای ئەپیکۆر و سپینوزاوە بەو ڕۆحانیەتە دەگات کە دواتر ناوی دەنێت ڕۆحانی بێئیمانی، ڕۆحانیەك کە یەزدان تیایدا ئامادە نییە، لەوێدا مرۆڤ چەقی بوونە، پەیوەندی بە بوونیشەوە لە دەرەوەی هەزی ترانسندێنسە (باڵا). تێکەڵکردنی ئیمانیش بە زانین بە کارێکی دەبەنگانە دەزانێت. لە لێدوانەکی تەلەفزیۆنیشدا باس لەوە دەکات کە لەکاتی بزووتنەوەی ئایاری 68 لە پاریس تەمەنی 16 ساڵان بووە. سەرەتا چەپ بووە و دواتر بەماوەی پانزە ڕۆژێك ئەنارشیست بووە و لەکۆتاییشا سێ هەفتە ترۆتسکی بووە. لەو دەمەدا خولیایەکی زۆری شۆڕش بووە و پەیوەندی بە یەزدانیشەوە پچڕاندووە. ئەم فەیلەسوفە سەرچەی بێئیمانی لە ئاست سەرچەی ئیمانداری دادەنێت و بەمە هەردوو پێکەوە کار بە دروستکردنی سەرچەی ئاینی و نا- ئاینی دەکەن. ئەمەش لەبەرئەوەی ،بەبەچوونی ئەم بیرمەندە، مرۆڤایەتی خەریکە دەکەوێتە ناو ماتریالیستیەکی بێئیمانییەوە. ئەم لایەنەش بە بەچوونی"ئەو" بە ڕۆحانیکردنی بێئیمانی چارەسەردەکرێت. بەمەش دەمارگیری ئاینی لاوازدەبێت. لەناو ئەو ڕۆحانیەی باسیدەکات شوێنێك بۆ پەیوەندیکردن بە نەمری، ناپایان و ڕەها بوونی هەیە.

کۆنت-سپۆنقیل یەکێکیش بووە لەو فەیلەسوفە فەرەنسیانەی بەشداری لە نووسینی پەرتووکێك کردووە بەناوی""بۆ ئێمە نیچەخواز Nietzscheen نیین"". لە هەڤپەیفینێکیشدا لەگەڵ گۆڤاری لەفیگارۆ Le Figaro ئاماژە بەوە دەکات کە زۆر شت لەگەڵ نیچە کۆیدەکاتەوە: دژایەتیکردنی ئایدیالیزم، هیچگەرایی، ئاشکراکردنی وێنەکانی تاك و.... هەروەك نیچەش دژە (ڤاگنەر، ئەفلاتون، دەکارت و کانت) ە. کۆنت-سپۆنقیل پێشیوایە ئەوە نیچە بوو فێریکردین لێکدانەوە قەرخی زانین دەکات و ماناش ڕاستی دروستدەکات. بەپێی کۆنت-سپۆنقیل، نیچە نەك هەر ئەنتی سامیت anti-Semite (دژەجوولەکە) بووە دژە نازیش بووە، بەڵام مەرکی نیچە بە نازیەکانەوە دیارە. لە کوێوە؟ لە زۆر شوێنەوە. بەنموونە لە ویست بە هێزەوە تا ڕەق لە ژن و کۆیلە و لاواز و...بەپێی تێگەیشتنی کۆنت-سپۆنقیلیش بەتە مەجبوور نییە نیچەخوازبێت،

ب□ام ئەستەمیشە فەلسەفەکردن بێ ڕووبەڕووبونەوەی هزری نیچە. بە قسەی ئەم بیرمەندە پاریسییە نیچە بەرچاوترین سۆفیست Sophist ە کە سەردەمی نوێ بەخۆیەوە بینیویەتی. نیچە بەوە ل□ قەڵەم دەدات کە پرۆتاگۆراس Protagoras ی سەردەمی ئێستامانە. کۆنت-سپ□نقیل لەم بارەیەوە چاکی بۆدەچێت کە دەڵێت: فەلسەفە هەموو سەردەمێك پێویستی بە سۆفیستەکان دەبێت تا تێستی خۆی بکات.

بەختەوەری لە فەلسەفەی ئەندرێ کۆنت-سپ□نقیل

واتای بەختەوەری Bonheur / Happiness، هەر لە کۆنەوە، لە یۆنانەوە، بەشێك بووە لە بایەخی فەیلەسوفەکان و بێدارکەرەوەی پرسیارە فەلسەفییە ڕەوشتی و سیاسییەکانیش (باشە، نایەکسانی، ئازادی) بووە. نەك هەر ئەوە ئەم واتایە هەوێنی گفتوگۆی ئەو دوان□یانەش بووە لە منداڵ□دانی بەختەوەرییەوە هاتوونەتە دەرێ: بەختەوەری / نابەختەوەری، بەختەوەری / بێهیوای، بەختەوەری/ خەمۆکی.
لە تێکڕای فەلسەفەی ئەندرێ کۆنت-سپ□نقیل تێناگەین گەر تێگەیشتن لەسەر جیهانبینییە فەلسەفییەکانی ئەم فەیلەسوفە تایبەت بە واتاگەلێکی وەك: بەختەوەری، مەرگ، دانایی، چێژ، ئازادی، خۆشەویستی و ڕەوشت لای خۆمان گەڵاڵەنەکەین. بۆیە لێرە، و لە دووتۆیی ئەم بەشە نووسینە، لەسەر واتای بەختەوەری بەجۆرێک دەوەستین کە بکارین وێنەیەکی کرۆکدار لەسەر تێگەیشتنی ئەم فەیلەسوفە بۆ پەتا و تەندروستی دروستبکەین. لەم سۆنگەیەوە پێویستمان بەوەیە بەختەوەری وەك دژە جەمسەری خەمۆکی بخەینەڕوو کە لە تێکستەکانیدا خۆی بەو شێوەیە دەردەخات. ئەمەش بەپێی ئەو تێگەیشتنە دەکەین کە ئەم بیریارە بۆ بەختەوەری/ خەمۆکی هەیەتی لە پەیوەندی بە ڕووبەڕوبوونەوەی ترس لە مەرگ.
وێرای ئەوە، کۆنت-سپ□نقیل بۆ داڕشتنی تێگەیشتنێکی فەلسەفییانە بۆ بەختەوەری دانایی بە بناغە دەزانێت. دانایی بنەما بۆ بەختەوەری دادەنێت و سەنگی هزریشی بۆ دادەڕێژێت. ئەم سەنگە ئەو لایەنە عەقڵییەیە کە بەختەوەری تیابەرجەستەدەکرێت. واتە بەختەوەری ل□ تەك عەقڵ دا یەکدەگرێتەوە. گومانیشی ناوێت ،کۆنت-سپ□نقیل وتەنی، ئاینەکان گفتێکی زۆرمان سەبارەت بە بەختەوەری پێدەدەن و هیچیشی لێسەوزنابێت. مۆد□ر□ن□ش، لەڕێگای تێکنەلۆژیاوە پەیمانی بەختەوەریمان دەداتێ و کەچی ناشمانگەیێنێتە دوا مەنزڵگای بەختەوەری. باشە بەختەوەری دوا مەنزڵی هەیە؟ ئایا بەختەوەری هەمیشەی دێتە دی؟ دەبینین کۆنت-سپ□نقیل لە لێدوانێکدا باس لەوە

دەكات، بەختەوەری شتەكی تاكییە نەك دەستەجەمعی (كۆلێكتیڤ). واتە بەختەوەری شتەكـــی خۆییە. بەختەوەری بەختەوەری تۆیە نەك گشـــت كۆمەڵگا. ناشێت لە چاوەڕوانی ئەوەدا بین كۆمەڵگە هەموو پێكەوە بەختەوەربـن. ئەمەو جگەلەوەی بەختەوەری كەتـای نـایەت. بە كەسـەك تەندروستی بەختەوەرییە و بە ئەوی تر سەرمایە یان جوانی.
سەرباری ئەوە، كۆنت–سپۆنقیل لە تـوێژینەوە و هەڤپەیقینەكانیدا پردێك لەنێوان بەختەوەری و دانایدا دروستدەكات. جەختدەكات كە بەختەوەری ئامـانجی فەلسـەفەیە یـان بەختەوەری لەنـاو ئامـانجی فەلسەفەدایە، بەڵام ڕاستی لە بەختەوەری گرنگترە. دیاریكراوتر، ئامـانجی فەلسـەفە دانـاییە، دواتـر بەختەوەری دێت. فەلسـەفە كە دەمانخـاتە سـەر ڕێـی بەختەوەری، ئەوە ئەو شتەیە یۆنانیەكـان ناوینـاوە دانایی. لە نەریتی یۆنانیشا بەم جۆرە هاتووە كە دانایی دان بە بەختەوەریدا دەنێت، یان جۆرێك لە بەختەوەری. داناش كە بەختەوەر دەبێت چونكە بەختەوەری دانایی تیایە. دانا ،ئەم بیریارە وتەنی، لەپەناوی باشە دەژیت لەبڕی ئەوەی لەپەناو هیوا دا بژیت. دانایی بەختەوەریەكی بەهیوایە. دانا لە ئەمە بەختەوەرتر نییە لەبەرئەوەی ژیانی خۆشتردەوێت. لەبەرئەوەیە كە ژیانی خۆشتردەوێت پتـر لەوەی كە بەختەوەرە. كۆنت–سپۆنقیل هیـوای بـاش ژیـان ڕەتدەكاتەوە، چونكە ژیان دەكات بەوەی دەبێت لەپەناوی باشە دا بێت. بەختەوەریش پێویستە بەختەوەریەكـی ڕاسـتەقینە بـێت نەك بەختەوەریەكی بە هیوا. بەختەوەری ڕاستەقینە بەهۆی شتی سەرپێی و لاوەكیەوە نایەتەدی. ئەم فەیلەسوفە بەختەوەری لەوە بەدوور دەگرێت كە بكەوینە تەڵەی هیواوە.
لەسەر ڕەوتی بیركردنەوەی مۆنتاین فێری ئەوەشمان دەكات كە فێربین بژین و دواتر فەلسەفە بكەین نەبا درەنگ بكەوین. پێویستمان بە بەختەوەرییە، بەختەوەریش پێویستی خۆی هەیە. لێكـدانەوە لە ئـارەزووەوە دەسـتپێدەكات، سـپینوزا وتـەنـی، كە جەوهەری مرۆڤە. بەئەوەی بەختەوەر بیت پێویستە ئەوەی دەتەوێت هەتبێت، بەڵام نەك هەمـوو ئەوەی دەتەوێـت. چـونكە هەرگیـز بەختەوەر نـابیت! واتە بەدەستهێنانی هەموو، گشت، بەختەوەری ناهێنێت.

پان- پزیشكیگەرایی
تەندروستی بەختەوەری هێنەرە؟

پان- پزیشكیگەرایی Panmédicalisme ئاڕاستەیەكی پزیشكی گشتییە، خۆی وەك ئەیدیۆلۆژیایەك نیشاندەدات كە هەموو هێزێك بە پزیشكی دەبەخشێت. ئەم تێگەیشتنەی كۆنت–سپۆنقیل لە كاتی شیكردنەوەی

کۆڤید- 19 لە سۆسیال میدیای فەرەنسی کاردانەوەی زۆری بەدوای خۆی هێنا. هاوکات لەم تێگەیشتنە پێکدادانێک بەدیدەکرێت لە نێوان تەندروستی و بەختەوەری. لەو بارەیەوە دێڕێکی ڤۆلتێرمان بۆ نموونە بەدەنەتەوە کە دەڵێت: بڕیارمداوە بەختەوەر بم لەبەرئەوەی باشە بۆ تەندروستی. ئەم وتنەی ڤۆلتێر، بەختەوەری بۆ تەندروستی باشە، بەوە شیدەکاتەوە کە بەختەوەری وا بە 25 سەدەیە مانای بە تەندروستیبوون هەیە. ڕەخنەش لە شارستانی ئێستا دەگرێت کە دەیەوێت تەندروستی بکاتە ئامراز بۆ بەختەوەری لەکاتێکدا ئەوە بەختەوەرییە کە ئامرازی تەندروستییە. ئەڵبەتە ئازادی، خۆشەویستی و یەکسانیش ئامرازی بەختەوەریین، کەچی هەموو ئەوانە لە فەرەنسا وەلاوەنراون و تەندروستی خراوەتە جێیان. تەنانەت سیاسیەکانیش وازیان لە گشت بابەتەکان هێناوە و تەنیا باس لە تەندروستی هاوڵاتیان دەکەن. بەقەولی کۆنت –سپۆنڤیل لەگەڵ بڵاوبوونەوەی تەنگژەی پەتای کۆرۆنا زانست شاشەی تەلەفزیۆنی بەخۆی برد و گشت زانستیش بریتیبوو لە پزیشکی. پزیشکیش تەندروستی کردە باسی بنەڕەتی خۆی و یەکسانیشیکرد بە بەختەوەری مرۆڤەکان.

ئەم بیرمەندە ئەو لایەنەی لایسەرەوە باسکرا، دیاردەی بایەخدانی زۆر بە تەندروستی، وەك کێشە دەبینێت. تەندروستی وەك دروستکەری بەختەوەریش بە پزیشکی دەگەڕێنێتەوە و ناویشیدەنێت پان- پزیشکیگەرایی. شارستانی ئێستای ئەوروپا، بە پێی بۆچوونی کۆنت–سپۆنڤیل، دەخوازێت لەڕێگای تەندروستیەوە یان پزیشکیەوە، بە جیهان و بە خۆمان و بە ئەویتریشەوە گرێماندات. ئەوەشمان پێدەڵێت کە وشەی پان (pan) لە زمانی یۆنانی گشت (هەموو) دەگەیەنێت. واتە چاوەڕوانی زۆری مرۆڤ لە پزیشکی. پان پزیشکی هەموو شتێکی لە پزیشکی دەوێت، نەك هەر تەنیا تەندروستیمان بگرە بەختەوەریش! تەندروستی لەم حاڵەتە خۆی بە دروستکەری بەختەوەری دەزانێت. ئەمەش ئەدیۆلۆژیا نوێکەی پزیشکی لە ڕۆژئاوای ئێستا. سەرباری ئەوەی وترا، پێویستە ئەوەش بزانین ئایا تەندروستی ئەدیۆلۆژیایەکی نوێیە یان بەرژەوەندیەکی گشتییە؟ بە پێی کۆنت-سپۆنڤیل تەنگژەکە ئاراستەی سەرەکی چاخەکەمانی ئاشکراکرد، ئەمەش ناودەنێت پان- پزیشکیگەرایی. ئەم پان- پزیشکیگەراییە ئەو ئەدیۆلۆژیایەیە کە تەندروستی دەخاتە سەروی هەموو شتەکانی ترەوە. بەواتەیەکیتر، ئەم پان-پزیشکیگەراییە لەڕێگای پزیکشییەوە تەندروستی لە سەروی گشت بەهاکانی تر دەبینێت: بەختەوەری، ئازادی، خۆشەویستی، دادپەروەری. ئەم ئاڕاستەیە وادەکات هەموو شتێك ،نەك هەر چارەسەری نەخۆشی کە شتێکی ئاساییە تەنانەت کارگێڕی ژیانی کەسی و کۆمەڵایەتیش،

بکەوێتە ژێرکاریگەری پزیشکییەوە. ئەمەش شتێکی ڕاڕائامێزە. کۆنت-سپ□نقیل دەڵێت: "نامەوێت مەجبوورکرێم بۆ بایەخدان بە خۆم. ڕێزم بۆ ئەوانە هەیە لە ماڵی بەساڵاچوان کاردەکەن. پێمباشترە ب□ ک□قید- 19 بمرم وەك لەوەی لە ماڵی بەساڵاچوان یان لە هەر شوێنێکی تر پێنج یان دە ساڵێك بمێنمەوە. ئەگەرچی دڵنیام خەڵکانێك حەز بەم قسان□ ناکەن". تەنانەت گازندەی ئەم سێستەمە تەندروستیە تازەیەش لە فەرەنسا دەکات کە ڕێگری لەوە دەکات قسەی خۆمان بکەین. بۆیە دەبێت بە هەستیارییەوە مامەڵە لەتەك ئەم سێستەمە تەندروستییەدا بکەین.
ئەوەتا بە دکتۆر دەوترێت: دکتۆر غەمبارم، ماندووم، □□ام : ناتوانن شتێکم بدەنێ تا چاکبمەوە؟ ب□ پێی کۆنت–سپ□نقیل، غەمباری، ماندووی، □□ای ب□ش□ک□ ل□ مر□ق، ل□ مرۆیبوون بریتی نییە لە نەخۆشی. چۆن پزیشکی چارەسەرماندەکات؟ ئەمەش بۆ خۆی پرسیارە و ڕووبەڕووی پزیشکی دەبێتەوە. هەر تایبەت بەم لایەنە کۆنت-سپ□نقیل لە لێدوانێك لەگەڵ Le Télégramme نموونەمان لەسەر ئەو وێنەیەی Sempé بۆدێنێتەوە کە ساڵانێك لەمەو بەر لە یەکێك ل□ گ□قارەکانا بینیویەتی. وێنەکە کڵیسەیەکە کە لە ڕووی دەرەوەی بە شێوازێکی جوان کێشراوە و لە ناوەوەش ڕووگومەزێکی بەتاڵی هەیە تەنیا ئەوە نەبێت کە ل□ بەردەم میحرابەکەدا خانمێکی بچووکی میهرەبان وەستاوە و نوێژدەکات و دەڵێت:"" خواگیان، خواگیان من متمانەیەکی زۆرم پێتە تا ئەو ڕادەیەی کە دەمەوێت بە دوختۆرەکەم بانگتبکەم"".

کۆنت–سپ□نقیل لە میانەی لێدوان و گفتوگۆکانی گومانناکات پزیشکی باشترین شتە و ڕەنگە چاکترین بەختیش بێت ل□ بەردەم سەردەمەکەمانا، بەڵام داوامان لە پزیشکی ئەوە نییە کە جێگای سیاسەت، ڕەوشت و ڕۆحانیەت بگرێتەوە. ل□ بەر ڕۆشنای بۆچوونەکانی خۆی ئەم فەیلەسوفە فەرەنسییە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشیەکانی کۆمەڵگەی ئێستای فەرەنسی دەڵێت: پتر پشت بە سیاسەت دەبەستم تا پزیشکی. بۆ ئاڕاستەکردنی ژیانیشم زۆرتر پشت بە خۆم دەبەستم وەك لە پزیشکەکەم. تەندروستی بێ سامان باشترە لە سامانی بێ تەندروستی، ئەم قسەیە جارجار دەوترێت و زۆر لایەنی ڕاستیشی تیایە، بەڵام پزیشکی گرانە و لەگەڵ کاتیشا گرانتریش دەکەوێت. لەم بارەیەوە، تایبەت بە تەندروستی، ئابووری ناتوانێت بە تەنیا قسە بکات، چونکە پزیشکیش قسەی خۆی هەیە. ئابووری پێویستی بە بودجێتە و ئەویش پێویستی بە بژاردەیە. لەکۆتایشا کێشەکە پەیوەندی بە هەمووانەوە هەیە و پێکەوەش دەبێت چارەسەریبکەین. هەر ئەو□ش ک□ پێیدەڵێن دێمۆکراسیەت. بۆیە ئەم بیرمەندە فەرەنسییە لە دەمو□ختی کەرەنتینەکە دژی دیکتاتۆریەتی پزیشکەکان وەستایەوە. ئەو دۆزەی کەرەنتین لە فەرەنسا دروستیکرد

سێستەمی ڕەوشتی و سێستەمی تەندروستی ڕووبەڕووی یەك كردەوە. ئەمەش پاڵنەری بەشێك لە گفتوگۆكانی ئەم فەیلەسوفە بوو. دۆزێك هاتەئارا گشت شتێك بە تەندروستیەوە گرێدرا. تەندروستی و بەختەوەری یەكیانگرتەوە و پێكەوە ئەوەیان سازان كە پێش تەنگژەی كۆڤید -19 نەبوو. هاوكات لەم تەنگژەیە زانایان و تەندروستی كەوتنە بەری پێشەوەی گشت گفتوگۆكانیتر. ئەم تەندروستیە ئێستا بەهایەكی باڵای بۆدادەنرێت و ئەستەمە هێرشكرد نەسەری.

ئایا تەندروستی ئەوەنە گرنگە كە ئێمە خۆمان تەسلیمی پزیشكەكان بك□ی□ن؟ نەخێر سیاسەت بڕیاردەدات. سیاس□كان دەبایە گوێ لە پزیشكەكان دواتر ئابووریناسانیش بگرن. شتێك هەموو پێكەوە بیكەن و پێكەوە بڕیاریتیابدەن، ئەو□ش ك□مەڵگەی دێمۆكراسی. نەك وەك ئەوەی بینرا كە پزیشكەكان، كارمەندی تەندروستی، لە رادیۆ و تەلەفزیۆنەكان واقسەیان دەكرد وەك بڵێیت هەموو شتێك لە دەستی ئەواندایە و سیاسەت بڕیاریتیانادات. ئەمەش تەنیا ل□ بەرئەوەی پەتاكە تەندروستی خستە پێشیپێشەوە و پزیشكیشی ل□ بەر ڕۆشنای دانا. سۆسیال میدیای فەرەنسیش خۆی زۆر پێوەسارقاڵكرد.

لە جیهانا شتی زۆر لە كۆڤید- 19 سەرەكیتر هەیە

كۆنت-سپ□نقیل لە لێدوانێك لەگەڵ Le Télégramme ئاماژە بەوە دەكات كە كۆڤید- 19 لە فەرەنسا 20000 كەسی كوشتوە(ئێستا گەیشتۆتە 30 هەزار و 451 كەس) و زۆربەشیان لە بەساڵاچووەكانن. ئەم ژمارەیە زۆرە و غەمبارئامێزیشە، بەڵام خراپ نییە ئەوە بزانین كە ساڵانە 600000 كەس لە فەرەنسا دەمرێت، 150000 كەسیش بە نەخۆشی شێرپەنجە دەمرێت، ئەی بۆ ئەم مردانانە باسناكرێت. بۆ ئەم بەزیهاتنەوەیە بە كۆڤید- 19 نەك 600000 مردووەكە؟ ئەمە جگەلەو چەند میلیۆن مناڵانەی لە جیهانا ساڵانە بە بەدخۆراكی دەمرن كە ژمارەیان 9 میلیۆنێك تێدەپەڕێنێت. جگەلەو هەزارانەش ساڵانە بە نەخۆشی ئەلزهایمەر دەمرن.

كۆنت-سپ□نقیل گومانناكات، ئەم پەتایە ترسناكە و ڕەنگە ژیانی میلیۆنەهاش بخاتە مەترسیەوە بەس ئایا شتی ترمان نییە جگەلەم پەتایە بۆ باسكردن؟ كێشەی تریشمان هەیە با فەرامۆشینەكەین (كێشەی كۆچبەران، كێشەی تێكچوونی ژینگە و...). بۆیە ئەم پەتایە ترسناكە بەس كۆتای جیهان نییە. كەوابێت پ□و□یستناكات ژورنالیستەكان هێندە گەورەیكەن. سەبارەت بە سۆزداریشمان بۆ قوربانیانی كۆڤید- 19 ناكرێت لە سۆزداریمان بۆ كێشەی كۆچبەرەكان زۆرتر بێت یان ئەوانەی دووچاری شێرپەنجە بوونە، كە لە ئێستادا ژمارەیان لە فەرەنسا و لە

جیهانا لە زیادبووندایە.
كۆنت- سپۆنڤیل لە لێدوانێك لەتەك لەكۆ lecho باس لەوە دەكات كە لەكاتی خۆیدا پەتای "هۆن كۆنگ" لە ساڵی 1968 بووە هۆكاری كوشتنی ملیۆنەها كەس و ئەو هەڵاییەشی بۆنەكرا وەك ئەوەی ئێستا بۆ كۆڤید- 19 دەكرێت. پێشتریش پەتای "ئاسیاوی" لە 1957-1958 بە هەمان شێوە خەڵكێكی زۆری كوشت و بیریشچووەوە. پێدەچێت، بەبۆچوونی كۆنت- سپۆنڤیل، سێ هۆكار هەبێت كە شێوەی مامەڵەی لەگەڵ كۆڤید- 19، لەچاو پەتاكانی پێشوو، گۆڕیوە. هۆی یەكەم جیهانگیرییە ، ئەوەبێتە بەدیوە میدیاییەكەی. ئەم لایەنە هۆكارە كە ئێمە زوو زوو لەناو ڕووداوەكانی ئەم پەتایە بین و بەووردیش لە ڕێژەی مردنەكان لە وڵاتان بەئاگابهێنرێین. لەڕێ با ئەوەمان بیرنەچێت كە بۆ ئەم بیریارە جیهانگیری دروستكەری ڤایرۆسەكان نییە. تاعونی ڕەش لە سەدەی 14 نیوەی ئەوروپای كوشت و ئەو دەمە جیهانگیریش بوونی نەبوو. هەرچی هۆی دووەمە خێراییە لە بەدەستهێنانی زانیاریی.
سەرئەنجام كەناركردنی مەرگ لەم ڕووەوە دوا هۆیە. ئەم پەتایە ئەم كەناركردنەی مەرگ پێسەندناكات. پەتاكە مەرگی بیرخستینەوە و هێناشیەوە نێو باسەكانمان. بەمجۆرە دەشێت بڵێین كە مەرگ پێش كۆڤید- 19 لەبیركرابوو. هەر بەگشتیەش مەرگ كە باسدەكرێت یان بیریلێدەكرێتەوە دواتر وردە وردە وندەبێت و ئەو دەمەش كە نزیكدەبێتەوە ترس لە مەرگ دەستپێدەكاتەوە.

تەندروستی تاك یان ئابوورییەكەی؟

تەندروستی سەرووی ئابووری نییە. ئابووری خراپ دەزی كۆمەڵایەتی و تەندروستی خراپ دروستدەكات. هەژاریش ترسناكە و لە كۆڤید- 19 زیانبەخشترە. لەم تەنگژەیە ئابووریناسان زۆر قسەیانكرد ،تەنانەت پتر لە پزیشكەكانیش، بەڵام قسەكان چی بوون؟ چ ئاقارێكیان وەرگرت؟ لەم بارەیەوە ئەوەی پەیوەندی بە كۆڤید-19 وە هەبێت ئەوەیە كە، بڵاوبوونەوەی پەتاكە بووە هۆكاری تێكچوونی شیرازەی ئابووری وڵاتان. كاردانەوەكەی لە وڵاتانی هەژار زۆرتربوو. پەتاكە نابێت ببێتە هۆكاری بایەخدان تەنیا بە تەندروستی. واتە ناكرێت بودجە هەمووی بۆ تەندروستییەوە تایبەتبكرێت، چونكە ئابووری بەرگەی ناگرێت و دادەڕمێت. بۆیە كۆنت-سپۆنڤیل لە لێدوانێك لەگەڵ ماڵپەڕی كات (Le Temps) لەسەرێكەوە گومانناكات هەموو دەمرین، لەسەرێكی ترەوە گوماندەكات هەموو بە كۆڤید- 19 بمرین. هاوكات ئەوەش دەڵێت: لەگەڵ ئەوەشدا كە ڕاڕام كەچی ناترسم بەم ڤایرۆسە بمرم. ترسی من زۆرتر لە نەخۆشی ئەلزهایمەرە. تووشی ئەم ڤایرۆسەش ببم پێموایە

تێیدەپەڕێنم. جا بۆ دەبێت بترسم؟ ئەوەی ڕاڕایکردوم تەندروستیم نییە دەزی لاوانە. بەهۆی ئەو داڕمانە ئابوورییەی کەرەنتینەکە هێنای لاوان باجە زۆرەکەی دەدەن ئەوەش لەڕێگای بێکاری و کەوتنەژێرباری قەرزەوە. قوربانیدان بە لاوان لەپێناوی تەندروستی بەساڵاچووان کارێکی نابەجێیە. ئەوەی باوە ئەوەیە کە بەساڵاچووان لەپێناو مناڵەکانیان قوربانیان بە ژیانی خۆیانداوە کەچی بەهۆی کۆرۆناقایرۆسەوە شتێکە پێچەوانەبووەوە. ئەمە وادەکات بوترێت کە سێستەمی پزیشکی پێویستی بە بودجەتە و ئەوەش کاتێك دەبێت کە ئابووری لە بوژانەوەدا بێت. ئەمەش لەو سەرەوە دەمانخاتە بەردەم قەرزێکی زۆرەوە کە دەبێت مناڵەکانمان بیدەنەوە.

بەپێی ئەوەی لایسەرەوە باسکرا، بایەخدانێکی زۆر بە تەندروستی ناکرێت لەسەر حسێبی ئابووری بێت. پێویستە تەندروستی و ئابووری پێکەوە بەهەندوەرگیرێن. هەژاری لە قایرۆسەکان زیاتر بکوژە. ناشێت دژایەتی پزیشکی و ئابووری بکرێت. پزیشکی تێچوونی زۆرە و لەسەر ئابووری گران دەکەوێت. بۆیە پزیشکی بۆ ئەوەی تەندروستییەکی چاك دروستبکات ئابوورییەکی بوژاوەی پێویستە. ئەمە وادەکات ئەم فەیلەسوفە پێیوابێت کارێکی ناڕەوشتی نییە قسەکردن لە تەندروستی شانبەشانی قسەکردن لە پارە. تەنانەت ماڵپەڕەی ناوبراو ئەوەش بە کۆنت-سپۆنقیل دەڵێن : زۆر دوور نییە بەوە تاوانباربکرێن کە بایەخ بە ئابووری دەدەن لەبڕی بایەخدان بە ڕوحی مرۆقەکان. ئەمە لەکاتێکدایە کە کۆنت-سپۆنقیل پێوایە پزیشکی تێچوونێکی گرانبەهای هەیە. بۆ ئەو مەبەستە پێویستمان بە ئابوورییەکی بووژاوە دەبێت. کەی کەرەنتین کۆتای دێت؟ ناشێت تەنیا بایەخ بە ئامارە پزیشکییەکان بدرێت، پێویستمان بەوەیە کە بایەخ بە ئامارە ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و مرۆییەکانیش بدرێت. تێچوونی پزیشکی لە زیادبوونە و ئەوەش داوای ئابوورییەکی بەهێزمان لێدەکات. ئەم ئابوورییەش دووچاری قەرزێکی زۆرمانەدەکات و ئەمەش کاردانەوەی ئابووری خراپ لەسەر لاوان دادەنێت. لەم بارەیەوە کۆنت-سپۆنقیل درێژە بە قسەکانی دەدات و دەڵێت: پیرەکان لە فەڕەنسا، هەندەی حاڵیبووبێتم، زۆرتر لە بارەی ژیانی ئابووری مناڵەکانیانەوە نیگەرانن تا مردنی خۆیان بە پەتای کۆرۆنا. هەرچی خودی پیرەکانە بە خۆپاراستنیان لە مەرگ، بەم پەتایە، خۆکەرەنتین و گۆشەگیریان هەڵبژاردوە. بەس ئەم هزرەقانە ئەوەشمان وەبیردەهێنێتەوە گەر وابڕوات کەرەنتین مەترسییە بەسەر ئابووریمان و بەسەر ئازادییەکانیشمان. کەواتە ئایندەی مناڵەکانمان لە فەڕەنسا لەژێر هەڕەشەی ئەو تەنگژە ئابوورییە دایە کە کەرەنتین دروستیدەکات. هەر

لەبەر ئەوە لەگەڵ قوربانیدان نییە بە لاوان لە پەناو بەساڵاچووان یاخود بە ئازادی لە پەناو تەندروستی. تەندروستی لەم دوو شتە جیادەکاتەوە: ئابووری و ئازادی. وەرای ئەوە، پێویستە ئاماژە بەوەش بکرێت کە تەندروستی بەها نییە، باشەیەکە لە باشەکان. بەهاکان خەڵك دەیانناسنەوە: دادپەروەری، خۆشەویستی، سەخاوەت، بوێری و ئازادی. بۆیە ئەم بیرمەندە لەم لێدوانە دانبەوەدا دەهێنێت کە ئامادە نییە قوربانی بدات بە ئازادی لە پەناو تەندروستی. کۆنت-سپۆنڤیل بە ئەوەی ئەم لایەنە زۆرتر ڕوونبکاتەوە لە لێدوانێك لەگەڵ فرانس ئینتەر France Inter نیگەرانی خۆی لەبارەی قۆناغی پاش پەتاکە نیشاندەدات، بەڵام دژی زێدەڕۆییە لەو قۆناغە بەناوی تەندروستییەوە. شتێك لە ئێستادا بەناوی تەنگژەی تەندروستییەوە دەبینێت بەس ئەم تەنگژەیە کۆتای جیهان نییە. ئەم تەنگژەیە ناشێت ژیانمان تێکدات و ئەو بایەخە زۆرەی بە تەندروستی بەساڵاچوانیش دەدرێت پێویستی بە پارەیە و ئەوەش وادەکات قەرزێکی زۆر لەسەر دەوڵەت کەببێتەوە. قەرزەکەش لاوان لێیزەرەرمەندن. لێرە و بە کۆتایهێنان بەم بەشە دەپرسین: تەندروستی یان ئابووری؟ تەندروستی یان ئازادی؟ ئەو دوو پرسیارە کە بەهۆی لێدوانەکانی ئەم بیریارەوە دروستبوون بەرەو ئەوەشمان دەبەن کە بڵێن: لەگەڵێین پزیشکەکان سیاسەتی وڵات ببەنەڕێوە یان بە پێچەوانەوە؟ لەگەڵێین لەم جۆرە کاتانەدا ئابووریناسەکان ڕێنومای سیاسییەکان بکەن یان پزیشکەکان؟ ئەم لایەنانە لە بەشی دواتر دەیینەوەسەری.

-______________________

سەرنج: لە بەشی دواتر ژێدەرەکان بەسەریەکەوە بەردەستدەخەین.